

Alitíðindi

www.fiskaaling.fo

NR 1 2005

430 HVALVÍK

Um fiskasjúkur í Alitíðindum

1996 - 2004

Andrias Reinert

Í 1995 álegði Føroya Landsstýri P/F Fiskaaling at savna tilfar inn frá alarum, m.a. við tí fyri eyga at stovnsmetingar kundu gerast av fiskastovnunum í aliringunum, soleiðis at betur bar til hjá avvarandi myndugleikum at fylgja við gongdini í vinnuni. At fáa hesar upp-lýsingar til vege, eru spurnarbløð síðan send øllum smolt- og alistøðum á hvørjum ári.

Landsdjóralæknin heitti tá á Fiskaaling um eisini at spyrja um sjúku í alifiskinum í somu arbeiðsgongd, og hesar upplýsingar hava vit síðan greinað saman við tí vitan, vit annars hava um gongdina í vinnuni. Fleiri viðmerkingar um sjúku og umhvørvi eru tí at finna í Alitíðindum.

Hóttafallið, ið hevur verið á alivinnuni síðan 2001, stendst fyrst og fremst av, at prísirnir hava verið ov lágir í mun til framleiðslu-kostnaðin, orsakað av at væl meira hevur verið alt av laks, enn marknaðurin hevur orkað at gloypt. Men umframt hetta eru fiskasjúkur vorðnar ein stórir og vaksandi trupulleiki fyri vinnuna.

Dúgliga hevur tí verið kjakast um, hvørjar orsøkirnar kunnu vera til at serstakliga bakteriu-elvda nýrasóttin BKD og ILA-virussóttin hava gjørt so nógv um seg í føroysku alivinnuni.

Sum ískoyti til hetta kjak, fara vit her at taka burtur úr tí, sum vit undanfarnu ár hava skrivað í Alitíðindum um hesi viðurskifti.

Alitíðindi eru at finna á www.fiskaaling.fo

Fyrst stutt um gongdina í alivinnuni frá byrjan :

Royndirnar at ala síl á sjónum byrjaðu í 1968. Aliðkini vóru, sum vera man, rein og ótroytt, fiskurin treivst óføra væl, og hvørki sjúka ella lús darvaði alingina í mong ár.

Samstundis sum rættulig gongd kom á framleiðslu av alifiski í seinru helvt av 1980`unum, fóru ymiskar fiskasjúkur at gera um seg í føroysku alivinnuni. Hitrasjúka varð fyrstu ferð staðfest í alifiski í 1987, og næstu árin vórðu laksalús, IPN-virus og bakteriueldvar sjúkur sum BKD og furunkulosa álvarsligar plágur í vinnuni. Hesar sjúkur og ovurstóra lúsaplágan vórðu, saman við lækkandi fiskaprísnum orsökarnar til, at útflutningurin av alifiski minkaði úr 19.000 tons í 1992 niður í 9.000 tons í 1995, alt roknað sum vekt av rundum fiski.

Talið av feløgum, sum aldu á sjónum, minkaði hesi ár úr 63 feløgum í 1989 niður í 21 feløg í 1995.

Fleiri orsøkir vóru til, at vøxtur aftur kom í framleiðsluna av alifiski seinnu helvt av 90 -árunum :

- Alistøðirnar, sum eftir vóru, høvdu nú frægari rásarúm (tó langt frá nóg gott).
- Fleiri av aliðkjunum høvdu ligið við lítlum og ongum fiski styttri og longri tíðarskeið.
- Alt fleiri evni vóru tøk at tálma laksalúsini.
- Góð koppingarevni komu á marknaðin, sum gjørdu at lítil og ongin fiskur fórst av eitt nú hitrasótt ella furunkulosu.
- Nógv orka varð lögð í at útbyggja smoltstøðirnar, soleiðis at ríkiligari tal av smolti og sílum varð til taks.
- Og samstundis sum aliútgerð og –tøkni mentist óført, megnaðu alarar at minka sera nógv um kostnaðin av at ala laks og síl til marknaðin.

Íðan, hví gekk so enn einaferð so spinnandi galið fyri aðru ferð í stuttu føroysku "alisøguni" ?

Alitíðindii NR 3 1996

Her verður tikið saman um hvussu gongdin hevur verið við sjúku higartil (1995):

Hitrasjúka

Hitrasjúkan, sum fór at gera um seg í 1987, hevur bert í einstøkum førum volt alivinnuni álvarslig tap, síðani gott koppingarevni kom á marknaðin.

BKD

B.K.D. varð staðfest á fyrsta sinni í Føroyum á vári 1990. Hevur síðan spjatt seg til øll aliðki, og bert einstakar alistøðir eru slopnar undan sjúkuni seinastu árin.

Missurin hevur verið herviligur hjá mongum, men í seinastuni kundi sæð út, sum B.K.D. sjúkan er farin at gera nakað minni um seg, har hon rakar ? - B.K.D. er bert ávíst á fáum smoltstøðum, men mynstrið, sum sjúkan vísir á sjónum bendir á, at hon er torfør at ávísa í smáfiski á smolt-støðunum.

Furunkulosa

Furunkulosa varð ávíst í 1991, fór skjótt um alt landið, og voldi sera stóran miss á mongum alistøðum. Á teimum smoltstøðum, sum fyrst fingur furunkulosu, varð allur fiskurin á støðini fyribeindur í eini roynd at avmarka sjúkuna. Nú alt smolt hevur verið koppsett, er bøtt avgerandi um missin av furunkulosu á sjónum.

Á smoltstøðunum er furunkulosan hinvegin vorðin sera torfør at fáast við, serstakliga av tí, at bakterian, sum ger um seg hjá okkum, er vorðin mótstøðufør móti meginpartinum av tí heilivági, sum er til taks at basa sjúkuni við.

Furunkulosan hevur gjørt meira og minni um seg á so gott sum øllum smoltstøðunum. Summar smoltstøðir eru slopnar av aftur við furunkulosuna, men hon sær út til at hava lyndi at vitja aftur. Nakrar smoltstøðir hava verið sera meint raktar av furunkulosu.

Hjartaklovningur

Hjartaklovningur fór av álvara at gera um seg í 1992, og er framvegis heilt álvarsligur trupulleiki á mongum alistøðum á sjónum. Eingir møguleikar eru at viðgera fyri hesa sjúku.

Lús

Laksalúsin hevur gjørt minni um seg, nú alistøðirnar eru færri, og fleiri evni eru at viðgera við. Smærra lúsaslagið ella "seiðalúsin" hevur tó gjørt meira um seg seinnu árin.

Alitíðindi NR 4 1996

Lúsaplágan hevur ikki verið av tí ringa hesi seinnu árin, og viðurskifti, sum hava bøtt munandi um hetta eru, at væl færri alistøðir nú liggja á hvørjum fjørði, og fleiri evni eru tøk at viðgera við.

Í Alitíðindi nr.3 1996 er stutt umrøða av vanligastu sjúkunum, sum hava gjørt um seg á alistøðunum í Føroyum. Nú alistøðir ikki longur liggja so tættar, og góð koppingarevni fáast fyri summar sjúkur, hava tíðindi um sjúku og lús í alivinnuni ikki verið so ógvuslig. At ein sjúka ikki er ávíst á eini alistøð, merkir tó, sum vera mann ikki, at fiskur á støðini ikki ber smittuna.

Talva 9. Sjúka ávíst á alistøðum.

Sjúka ávíst	Tal av alistøðum	
	1995	1996 til 01.06.
B.K.D.	12	16
Furunkulosa	4	4
Hjartaklovningur	6	5
Eingin sjúka ávíst	6	5

Tølini í talvuni omanfyri benda á, at BKD sjúkan støðugt breiðir seg til nýggj aliðki, og er sera torfør at sleppa undan við tí arbeiðsgongd, sum hevur verið higartil í vinnuni.

Alitíðindi NR 2 1997

Sera misjavnt er, hvussu illa alistøðirnar verða plágaðar av lús. Í talvuni niðanfyri siga tølini, hvussu mangar viðgerðir árgangurin, sum er oftast viðgjørdur fyri lús á eini alistøð, hevur fingið.

Talva 8. Viðgerð fyri lús í 1995 og í 1996

	Tal av alistøðum	
	1995	1996
Eingin viðgerð	7	5
Viðgjørt 1 – 3 ferðir	9	9
Viðgjørt 4 – 7 ferðir	5	8
Alistøðir ikki svarað spurninginum	2	1

Tølini benda á, at lúsin hevur gjørt nakað meira um seg, nú nøgdin av fiski í sjónum er vaksin so munandi. Lúsaplágan hevur í 1996 verið ringast á ávísimum økjum í Miðøkinum og Eysturoy E.

Smærra lúsaslagið (Caligus), gjørdi heilt nógv um seg víða um fyrra partin av vetrinum, og var m.a. atvoldin til, at væl av fiski fór fyri lægri prís, orsakað av reyðfleckkuta farvegnum eftir lúsini. Samstundis sum nógví toskurin aftur hvarv undan landi, hvurvu trupulleikarnir av “seiðalúsini” .

BKD sjúkan ger enn nógv um seg, og bert á 9 alistøðum er sjúkan ikki ávíst í 1996. Av alistøðunum, sum hava mist fisk av BKD, hava tær 5 ikki viðgjørt við heilivági, 7 støðir hava viðgjørt eina ferð, og bert ein alistøð hevur viðgjørt fiskin 3 ferðir. Svinnið av sjúkuni á sjónum verður uppgivið sum víst niðanfyri:

Svinn av BKD	Tal av alilistøðum
< 5 %	2
5 - 10 %	3
10 - 20 %	4
20 - 30 %	2
30 - 40 %	2

Bert lítil partur av fiskinum sum doyr verður kannaður, men einki er tó at ivast í, at ein partur av hesum svinni er elvdur av ymiskum øðrum orsøkum enn BKD.

Ein partur av lívfiskinum hevur seinastu árin fingið viðgerð, sum skal fyribygja at møgulig “fjald” BKD smitta í lívfiskinum, skal nørast víðari í rognunum.

Alistøðirnar á sjónum finga fyrstu smoltini undan viðgjørdum lívfiski á heysti 1996, og líkt er til at frískari lívfiskur og rogn, og tað at smoltstøðirnar eru farnar at sóttreinsa vatnið, fer at bóta munandi um teir stóru trupulleikar, sum BKD sjúkan hevur volt alivinnuni í Føroyum.

Alitíðindi NR 2 1998

Fundur var 22. juni 1997 millum Havbúnaðarfelagið og Landsdjóralæknar um BKD og aðra sjúku í alivinnuni. Eitt av úrslitunum av hesum fundi var, at Fiskaaling P/F og Landsdjóralæknin í felag sendu serstøk bløð við spurningum um sjúku til allar alistøðir á sjónum og allar smoltstøðir.

Alitíðindi NR 4 1998

IPN

Væl meira av laksayngli er misfarið av IPN á smoltstøðunum í 1998, enn í 1997, og maðkapirrunar hava vanliga verið størri, tá sjúkan hevur víst seg í 1998 enn í 1997. Ein orsök til hetta kann vera strongd orsakað av tí nógva turkinum, sum var á vári 1998. Heldur meira av smoltinum, sum er farið á sjógv í 1998, er somuleiðis farið av IPN sjúkuni, um vit meta saman við smoltið, sum fór á sjógv árið fyri.

Hinvegin hevur alivinnan í 1997 og higartil í 1998, sum heild havt munandi færri trupulleikar at dragast við av sjúkum, sum eru elvdar av bakterium.

Hugalig gongd

Miðvísa arbeiðið við úrvali av lívfiski, sum nú annaðhvørt verður aldur í “vardum” umhvørvi ella á økjum, har eingin vanlig aling er, eigur sín stóra lut í hesi hugaligu gongd. Men av stórum týðningi er eisini tað stóra arbeiði, sum er gjørt á flestu smoltstøðunum, at fáa alt vatnið sóttreinsað, samstundis sum allur fiskur verður koppsettur, áðrenn hann fer á sjógv.

Men er vinnan tilbúgvín at standa ímóti “nýggjum” sjúkum?

ILA

Taka vit sum dømi virussóttina ILA, so var hon til fyri stuttum bert ávíst í fiski á sjónum í Noregi. Nýliga er hon tó eisini ávíst í heilt smáum yngli á smoltstøð, og sum kunnugt gjørði ILA nógv um seg á alistøðum í Canada í 1997.

Í ár (1998) hava Skotar gjørt av við stórar nøgdir av fiski, í eini roynd at avmarka ILA sjúkuna, sum higartil hevur rakt fleiri alistøðir í Skotlandi, og nú eisini í Hetlandi. Bæði í Írlandi og í USA verða tiltøk sett í verk, fyri at royna at sleppa undan ILA sjúkuni, ella avmarka avleiðingarnar um/ ella tá hon rakar alivinnuna í hesum londum.

Sjúkan sigst fyrst og fremst at ferðast við blóðvatni, brunnbátum, laks og síli, men skal eisini kunna verða borðin av øðrum fiskasløgum, eitt nú við sild.

Tilbúgving

Fyri at minna á, at neyvan nakað lið í føroysku alivinnuni er tilbúgvíð at taka ímóti illkynjaðum sjúkum av hesum slagi, er á Mynd 4 víst, hvaðani tey ymisku aliøkini í Føroyum fingi smolt í 1997.

Betur amboð neyðug !

Mynstrið í alivinnuni í Føroyum er nógv broytt til tað betra seinastu árin, men nú so munandi meira verður sett við av fiski, er átrokandi, at vit fáa amboð, sum kunnu gera vinnuna betur føra fyri, at meta um, hvussu nógva aling firðirnir í Føroyum “bera”, uttan at borðreitt verður beinleiðis fyri álvarsligum trupulleikum.

“ILA” kan forkoma allari alivinnuni í oyggjunum eftir einum ári” verður formaðurin í alarafelagnum í Hetlandi endurgivin at siga á forsíðuni á Fish Farming International aug. 1998. Tíverri er eingin grund at ivast í, at vit eru í sama báti.

Alitíðindi NR 2 1999

Í Talvu 8 er ein samandrátur av tí, sum alistøðirnar hava svarað spurningunum um sjúku í fiskinum í 1998. Hóast bert ein partur av alistøðunum svara hesum spurningi, fæst tó ein ábending um støðuna.

Talva 8 sjúka og felli í 1998

Sjúka	Alistøðir	Felli
Hjartaklovningur	2	5 %
I P N	5	6 – 18 %
B K D	8	5 – 18 %
Vetrarsár	9	4 – 25 %

Sum heild hevur BKD sjúkan gjørt minni um seg í 1998 enn undan farnu árin, meðan IPN og serstakliga vetrarsár hava verið boysin, og helst har smávaksin smolt eru farin á sjógv seint á ári. Men eldri árgangir hava eisini verið meint raktir. Av teimum 9 alistøðunum, sum hava sagt frá

missi orsakað av vetrarsárum, hava 5 støðir mist millum 20 og 25 % av onkrum árgangi.

Umframt fiskin sum doyr, fara, sum vera man, stór virði fyri skeyti tá fiskur, sum verður tikin, er plágaður av vetrarsárum.

Góð ráð úr Aberdeen

The Marine Laboratory í Aberdeen gevur á hvørjum ári út bókling við heitinum SCOTTISH FISH FARMS – Annual Production Survey, har teir á líknandi hátt sum í ALITÍÐINDI taka saman um gongdina í alivinnuni í Skotlandi, við støði í spurnarbløðum frá alarunum.

The Marine Lab. nýtir høvið til, samstundis at geva alarum í Skotlandi góð ráð, og niðanfyri hava vit umsett nøkur av hesum góðu ráðum úr bóklinginum, sum viðger alivinnuna í 1997 :

Fiskirannsóknarstovan í Aberdeen ræður alarum staðiliga til :

- *At lata aliplássid liggja við ongum fiski eina tíð aftaná, at seinasti fiskurin av einum árgangi er tikin, fyri at bróta ringrásina við lús og møguligari sjúku á staðnum,*
- *At lata hesa tíðina við ongum fiski vera so langa, sum til ber.*
- *Um tvey feløg ala á sama fjørði, so at gera skriftliga sínámillum avtalu, soleiðis at bert fiskur av sama árgangi gongur á støðunum samstundis, og at alistøðirnar á fjørðinum umframt liggja “brak” við ongum fiski í sama tíðarskeiði.*

Somuleiðis minnir Marine Lab. alarar á, at góða tamarhaldið á sjúku, sum hevur verið, kan fara fyri skeyti, um økt verður um nøgdina av fiski, tættleika og flutning av fiski millum økini á sjónum.

Alitíðindi NR 2 2000

Í Talvu 7 siga tølini, hvussu mangar viðgerðir árgangurin, sum er oftast viðgjørdur fyri lús á eini alistøð, hevur fingið fimm tey seinastu árin.

Talva 7. Viðgerðir fyri lús 1995 – 1999.

Tal av Viðgerðum	Tal av alistøðum				
	1999	1998	1997	1996	1995
0	2	9	6	5	7
1-3	12	8	9	9	9
4-7	6	7	8	8	5
> 7	0	1	0	0	0
Ikki svarað	2	1	3	1	2

Fleiri alistøðir hava viðgjørt fyri lús í 1999 enn undanfarnu árin, og sannlíkt er, at hetta hevur samband við vaksandi nøgdina av fiski í sjónum. Lítið hevur tó verið viðgjørt fyri lús fyrru helvt av 2000.

Talva 8. Sjúka og felli í 1998 og 1999.

Ár	1999		1998	
	Alistøðir	Felli	Alistøðir	Felli
Hjartaklovingur	1	?	2	5 %
I P N	0	?	5	6 – 18 %
B K D	11	8-31 %	8	5 – 18 %
Vetrarsár	3	?	9	4 – 25 %

BKD. Bert ein partur av alistøðunum svarar spurningunum, men hóast upplýsingarnar eru sera ófulfíggaðar, benda tær á, at fleiri trupulleikar hava verið av BKD í 1999. Fellið, sum er givið upp orsakað av hesi sótt, er : 8-12-15-18-25 og 31 %.

ILA. – Hetland – Føroyar.

Í Alitíðindi Nr. 4 1998 varð formaðurin í alarafelagnum í Hetlandi endurgivin (úr Fish Farming International aug.98) at siga, ”*Fáa vit ILA til Hetlands, kann hon forkoma allari alivinnuni í oyggjunum eftir einum ári*”. Stutt eftir kom sjúkan til Hetlands.

Lítill ivi er um, at ILA er borin til Hetlands við einum brunnbáti við smittaðum smoltum úr Skotlandi, og allir tilburðirnir í oyggjunum uttan tveir kundu setast beinleiðis í samband við fyrsta tilburðin. Óføra strong tiltøk vórðu alt fyri eitt sett í verk. Vanligt er at hoyra í Skotlandi og Hetlandi, at tað serstakliga vóru hesi tiltøk, sum mynduleikarnir settu í verk, heldur enn sjálv ILA sjúkan, sum gjørði at fleiri alarar vórðu sera meint raktir fíggarliga. Yvirhøvur hevur tó nú aftur gingist væl við alingini í Hetlandi, eisini fyrru helvt av 2000 (W. Crowe), og eingin sjúka er staðfest í oyggjunum seinasta árið.

Hetland er óiva tað aliðki, sum minnur mest um okkara viðurskifti, og í Talvu 9 er gjørdur ein samanburður av útseting og tøku í báðum oyggjabólkunum, og okkurt er viðmerkt um gongdina við sjúku í alingini.

Furunkulosan kom til Hetlands undan 1990
BKD hevur ikki gjørt nógv um seg í Hetlandi
Hitrasjúkan gjørði rættuliga um seg í Føroyum í 1987.
IPN varð fyrstu ferð ávíst í Føroyum í 1985.

Óføra spennandi verður at síggja, um ILA fer at gera um seg í laksa-alingini hjá okkum í heyst og/ella til várs, og hvussu alivinnan í Føroyum sum heild fer at klára hesa avbjóðing, tá hon kemur.

Talva 9. Sammeting av alingini í Hetlandi og Føroyum 1990 – 2000.

	Hetland	Føroyar

	Smolt Mill.	Tøka 1000 tons	Sjúka	Smolt og síl Mill.	Tøka 1000 tons	Sjúka
2000	-	*41,0		*22,4	*52,0	ILA
1999	12,7	*36,4		16,4	39,2	
1998	12,6	33,3	ILA	13,2	20,0	
1997	13,3	24,6		9,6	22,4	
1996	6,2	19,7		7,6	17,4	
1995	5,8	15,5		8,3	9,0	
1994	5,0	14,4		5,7	15,6	
1993	4,6	11,7		5,3	18,4	
1992	5,0	10,7		4,7	19,1	
1991	4,6	-		8,6	19,8	Furunkul.
1990	4,1	-		6,1	12,9	BKD

Alitíðindi NR 1 2001

Í Talvu 8 er ein samandráttur av tí, sum alistøðirnar hava svarað spurningunum um sjúku í fiskinum 1998 -2000.

Talva 8. Sjúka og fellit 1998 - 2000.

Ár	2000		1999		1998	
Sjúka	Alist.	Felli %	Alist.	Felli %	Alist.	Felli %
Hjartakl.	1	?	1	?	2	5
I P N	1	50	0	?	5	6 – 18
B K D	8	10-40	11	8-31	8	5 – 18
Vetrarsár	5	2-20	3	?	9	4 – 25
ILA	1	30 ?				

Hóast upplýsingarnar eru sera ófulfíggaðar, benda tær sum heild á nakað somu heilsustøðu í 2000 sum undanfarnu árin. Tølini fyri fellit í Talvu 8 siga tó lítið um samlaða fellit á alistøðini, og vísa vanliga bert til fellit í ávísari alinót ella ávísnum árgangi.

ILA

Virussóttin ILA varð sum kunnugt ávíst á einari alistøð í apríl 2000, og nú ILA sóttin í apríl 2001 aftur ger vart við seg á tveimum øðrum firðum, kann hetta vísa seg at vera ein álvarslig avbjóðing, ið alivinnan í Føroyum má læra seg at liva við, og leggja dagliga raksturin til rættis eftir.

Eitt sindur um gongdina við Fiskasjúkum.

Frágreiðing um ferð til dambrúk í Danmark og Noregi í 1965 endaði soleiðis: “Um talan verður um at gera sílabrúk í Føroyum, eru vit so væl fyri, at um rætt verður atborið, kunnu vit sleppa undan flestu av sjúkunum. Vit mugu tá alt fyri eitt seta bann fyri at flyta livandi síl inn og bert geva serloyvi at flyta inn eygarogn frá alistøðum, sum vit vita ikki hava tær álvarsligastu sjúkurnar” (A. Reinert).

Forboðið kom í 1970 við Løgtingslóg Nr.46 um forboð móti inn-flutningi av livandi sílum og laks, heili 10 ár áðrenn alingin á firðunum og sundum í Føroyum byrjaði av álvara.

Talva 9. Yvirlit yvir nær ymiskar sjúkur eru staðfestar í alivinnuni í Noregi, Føroyum og Hetlandi.

Sjúka	Noregi	Føroyar	Hetland
Vibriosa	1964		
Furunculosa	(1964) – 1985	1991	
IPN	1975	1986	
Gyrodactylus salaris	1975	-	-
Hitrasjúka	1977	1986	
B K D	1980	1990	
Exophilia	1981		
Yersinosa	1985	-	
IL A	1984	2000	1998

Ikki hevur tó eydnast at sleppa undan fleiri fiskasjúkum, og í talvu 9 er víst, nær ymiskar sjúkur eru staðfestar í alingini í Noregi, Føroyum og í Hetlandi, har vit tó bert hava upplýsingar um ILA. Men í talvuni síggja vit kortini, at sjúkurnar eru staðfestar væl seinni í Føroyum enn í Noregi. Hetta hevur givið alarunum her eitt skotbrá, og áðrenn sjúkan er komin til Føroya, er í mongum førum funnið fram til heilivág, koppingarevni ella frægasta mátan at handfara sjúkuna í grannalondunum.

Dømi um vanda við innflutningi.

Laksarognini, sum komu í 1984, eru seinasta livandi tilfar av laksafiski, sum vit vita um, er flutt til Føroya. Við rognunum fylgdi heilsuváttan:

“Det bekræftes herved at fisk fra Forskningsstation for laksefisk, 6600 Sunndalsøra har vært under regelmessig kontroll. Det er ikke påvist sjukdom på anlegget som lov om tiltak mot sjukdommer hos ferskvannsfisk gjelder for. Det er gjennomført bakteriologiske, virologiske og parasittologiske undersøkelser på innsendt materiale”. (undirskrivað 26.11.84. av Tore Håstein veterinærinspektør, Landbruksdepartementet).

Sannlíkt er tó, at IPN virus, sum varð ávíst í Føroyum í 1986, er komið við rognunum frá Sunndalsøra. Fyri staðiliga at gera vart við vandan við at flyta inn tilfar til alivinnuna, loyvi eg mær eisini at endurgeva úr innganginum á einum fyrilestri, sum Arne Kittelsen helt á vári 1985.

Arne var tá virkisleiðari á alistøðini á Sunndalsøra, og mettur at vera millum fremstu serfrøðingar í Noregi innan aling av smolti. Niðanfyri er endurgivið úr fyrilestrinum:

MILJØKRAV I KLEKKERIER OG SETTEFISKANLEGG

“En god arbeidsregel er å overholde regler for inntak av fisk og rogn. På vor stasjon har vi forsøkt å leve op til dette. De sidste 8 årene har vi ikke tatt fra andre anlegg eller elver, ett rognkorn eller en fisk. For ikke å isolere oss helt drar vi nytte av en karantenestasjon og inntak av rogn fra elver og anlegg går over denne etter detaljeretningslinjer fra Veterinærinstituttet. Vi er selvfølgelig ikke utelukket fra smitte, men det er høgst sannsynlig at f. eks. IPN smitte, som nå er registrert så mange steder, ikke er påvist ved vårt anlegg p.g.a. nevnte restriksjoner”....

Tá IPN tó varð ávíst á støðini á Sunndalsøra seinni hetta sama ár, gjørdi P/F Fiskaaling í 1985 av at gevast við at flyta inn rogn, fyri ikki at fáa smittuna til landið. IPN varð hóast hetta ávíst í Føroyum árið eftir í 1986, og tað kundi bent á, at IPN hevur verið á alistøðini í Noregi, væl áðrenn tað varð staðfest.

Ein vátan frá veterineru myndugleikunum er frægasta verndin, sum vit hava ímóti at fáa sjúku til landið við innflutningi. Nú lógarverkið um innflutning til Føroya, eitt nú av livandi tilfari til alivinnuna, er heilt broytt, er sera umráðandi at leggja sær í geyma, at ein tílík vátan bert sigur okkum, at ávísar sjúkur ikki eru ávístar, og onga trygd gevur fyri, at smitta av ymiskum slag ikki fylgir við innflutninginum.

Eitt fekst dømi er munn og kleyvasóttin, sum var spjadd víða um lond, áðrenn sjúkan at enda varð staðfest í Bretlandi.

Alitíðindi NR 2 2002

Í Talvu 7 er ein samandráttur av tí, sum alistøðirnar hava svarað spurningunum um sjúku í fiskinum 1998 -2001.

Talva 7. Sjúka 1998 – 2001

Sjúka	2001	2000	1999	1998
Hjartaklovningur	1	1	1	2
IPN	1	1	0	2
BKD	9	8	11	8
Vetrarsár	1	5	3	9
ILA / ISA	4	1	0	0

Bert ein partur av alistøðunum svarar spurningunum um sjúku, men hóast upplýsingarnar eru sera ófulfíggaðar, benda tær sum heild á nakað somu heilsustøðu í 2001 sum undanfarnu árinum, tá talan er um ”gomlu” sjúkurnar, *men vísa eisini á hættisligu gongdina við ILA sóttini* .

Alitíðindi NR 1 2003

Í Talvu 6 siga tøluni, hvussu mangar viðgerðir árgangurin, sum er oftast viðgjørður fyri lús á eini alistøð, hevur fingið seks tey seinastu árinum.

Talva 6. Viðgerðir fyri lús 1996 – 2001.

Viðgerðir Tal	Alistøðir – Tal					
	2002	2001	2000	1999	1998	1997
0	0	5	6	2	9	6
1-3	25	19	19	12	8	9
4-7	2	2	0	6	7	8
> 7	0	0	0	0	1	0
Ikki svarað	2	2	2	2	1	3

Allar støðirnar, sum hava svarað hesum spurningum, hava viðgjørt fyri lús í 2002, og tað er ein broyting frá undanfarnu árum, sum helst hevur samband við *stóra vøksturin í nøgd av alifiski á firðunum seinastu árinum*. Torført er at meta árinum saman, m.a. av tí at tað seinnu árinum er funnið fram til fleiri viðgerðarhættir og -evni at basa laksalúsini við

Í Talvu 7 er ein samandráttur av tí, sum alistøðirnar hava svarað spurningunum um sjúku í fiskinum 1998 –2002.

Upplýsingarnar benda sum heild á nakað somu heilsustøðu í 2002 sum undanfarnu árinum, tá talan er um ”gomlu” sjúkurnar, og at bakteriu-sóttin BKD framvegis er ein álvarslig plága í alivinnuni á sjónum.

Talva 7. Sjúka 1998 – 2002.

Sjúka	Alistøðir - Tal				
	2002	2001	2000	1999	1998
Hjartaklovningur	0	1	1	1	2
IPN	0	1	1	0	2
BKD	11	9	8	11	8
Vetrarsár	1	1	5	3	9
ILA	6	4	1	0	0

Talvan vísir eisini á sera hættisligu gongdina við ILA virus-sóttini, sum tíverri sær út til at halda fram inn í 2003, nú 4 tilburðir eru staðfestir higartil í 2003 (9.apríl).

Alitíðindi NR 1 2004

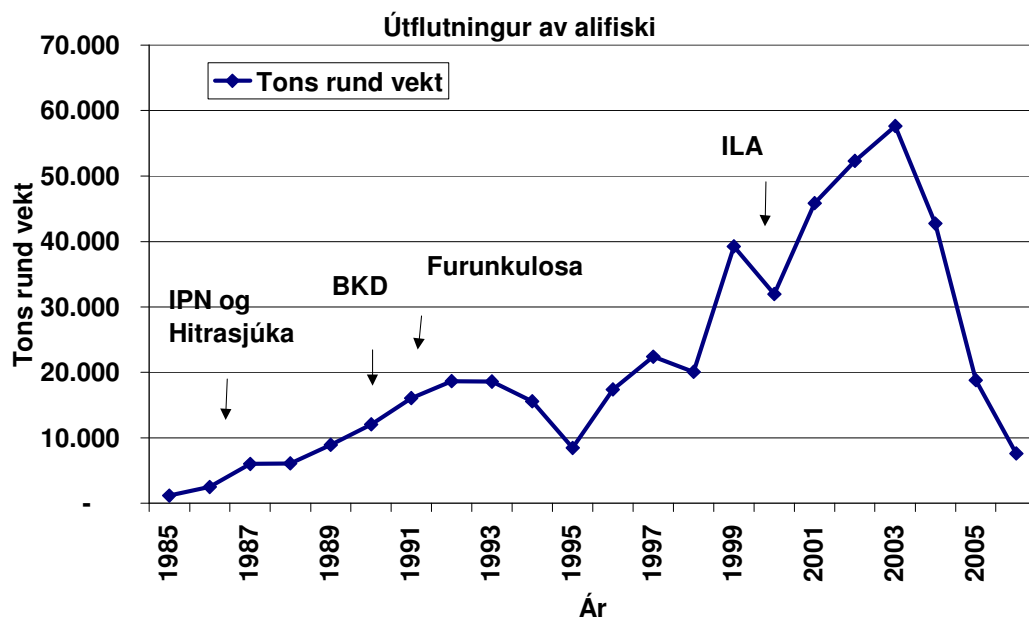
Ikki allar alistøðirnar gera nógv burtur úr at svara spurningunum um sjúku, og "gomlu sjúkurnar" eru mest sum fánðar burtur í mun til ILA standin, sum nú er. Skilligt er tó, at nýrasóttin BKD framvegis er álvarslig plága í alivinnuni á sjónum.

Í Talvu 7 er ein samandráttur av tí, sum alistøðirnar hava svarað spurningunum um sjúku í fiskinum 1998 –2003.

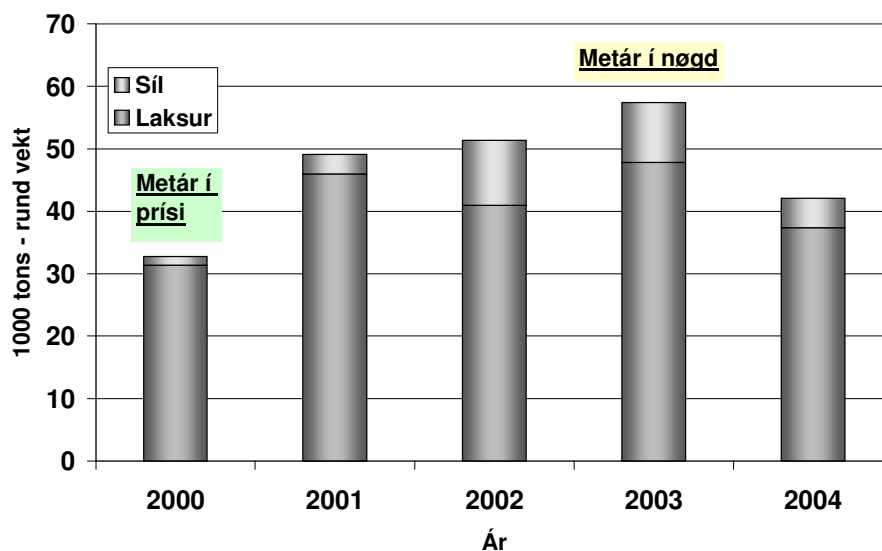
Talva 7 Sjúka 1998 –2002.

Sjúka	Alistøðir – tal					
	2003	2002	2001	2000	1999	1998
Hjartaklovningur	0	0	1	1	1	2
IPN	0	0	1	1	0	2
BKD	7	11	9	8	11	8
Vetrarsár	0	1	1	5	3	9
ILA	9	5	5	1	0	0

Hættisliga ILA virus-sóttin, sum fyrstu ferð varð staðfest í 2000, hevur nú herjað í øllum aliøkjunum, og sær framvegis út til, nú vit eru komin væl inn í 2004, at trívast sera væl í Føroyum.

Fylgiskjal:

Myndin vísir útflutningin av alifiski úr Føroyum, roknað um til vekt av rundum fiski, og somuleiðis nær nakrar sjúkur eru staðfestar í vinnuni. Er spádómurin um hvussu nógvur alifiskur verður at flyta út árinum 2005-2006 á leið, fer útflutningurin í 2006 at minna um stóððið, sum vinnan var í fyri 10 árum síðanni.

Útflutningur av laks og síli 2000-2004 roknað um til vekt av rundum blóðgaðum fiski.

Grein í Sosialinum í 1997:

Hvussu nógvan fisk kunnu vit ala í Føroyum ?

Í grein í sosialinum 04-02-1997 verði eg endurgivin fyri at siga:

”Tá alibrúkini í Sundalagnum, Kollafirði, Kaldbaksfirði og Skálafjørðinum vóru upp á tað mesta, vóru tey 30 í tali. Kortini var ongantíð nakað lívfrøðiligt prógv fyri, at hetta øki ikki toldi tað. Einasta lívfrøðiliga, ið var galið tað tíðina, var eitt skifti inni á Skálafjørðinum. Har var í minna lagi av ilt...”

Hetta er komið skeivt fyri.

Tað sum eg ætlaði at siga var, at hóast tú neyvan kundi máta nakað serligt árin á sjógvin sum heild í hesum øki, burtursæð frá at mátingar vístu minni súrevni niðri við botn á Skálafjørðinum, so var ”lívfrøðiliga árin” so ógvusligt, at allar 30 alistøðirnar máttu gevast, og økið lá við lítlum og ongum alifiski í eini tvey ár.

Hetta árin vísti seg í hesum føri sum ein ómetalig lúsaplága, og lúsini á baki komu bakteriusóttirnar. Tá harðast leikaði á mátti fiskurin viðgerast fyri lús aðru hvørja viku. Hóast nógvir av alarunum vóru bæði ágrýtnir og dugnaligir, máttu teir geva skarvin yvir. Fiskurin vaks ikki nóg væl, og svinnið var alt ov stórt.

Hvussu nógvan fisk aldu vit tá ?

Í bóklinginum *Føroysku alifirðirnar 1992* eru ymisk tøl at finna fyri hvønn alifjørð sær. Taka vit Sundini suður móti Kaldbaksfjørði sum dømi, síggja vit m.a. at:

Sundini N., sum er økið norðan fyri Streymin, er 12,2 km² til víddar. Ein av 6 alistøðum gavst at ala í 1990. Í 1989 koyrdu alistøðirnar 500.000 smolt á sjógv tilsamans. Fiskurin varð tikin í 1991, og 1.679 tons komu burtur úr, ella 138 kg pr. km² og 3,4 kg pr. smolt, sum fór í nóttirnar.

Sundini S., frá brúnni og suður ímóti Kaldbaksfirði er 16 km² í vídd. Í 1992 er talið av alistøðum minkað úr 12 niður í 6 alistøðir. Í 1989 fóru 885.000 smolt á sjógv í hesum øki, og 1445 tons komu burtur úr í 1991, ella 90 tons pr km² og 1,6 kg pr smolt.

Nú bert einstakar alistøðir liggja í hesum øki, fleiri evni eru tøk at basa lúsini við, og góð koppingarevni eru móti summum sjúkum, bøtur hetta sjálvandi nógv um móguleikarnar at ala við vinningi, um fríkst smolt er til taks.

Á Alitingi 1992 hugleiddi eg um **Hvussu nógvan laks kunnu vit ala í Føroyum ?** og legði dent á:

1. *Vit mugu læra okkum at ala innan fyri teir karmar, sum náttúran setur.*
2. *Tað hevur víst seg sera trupult, neyvt at rokna út hvat eitt ávíst øki ber av aling*
3. *Á einum "nýggjum" aliøki eru fáir trupulleikar fyrstu árinum, og tað ber til, ofta í fleiri ár, at fara væl upp um tað mark, sum økið í longdini tolir.*
4. *Tá náttúran umsíðir sigur frá, at nú eru vit farin um mark, verður smeyturin størri, alt eftir hvussu langt vit eru farin.*
5. *Besta barometrið, at vita um skipanin er ov stór, er hvussu viðurskiftini við lús og sjúku eru.*
6. *Føroyar eru so smáar, og streymviðurskiftini soleiðis háttáði, at yvirskipan ella misrøkt á eini alistøð ella einum fjørði, kunnu hava álvarsliga ávirkan á umstøðurnar at ala hjá grannunum. Eitt nú kann lús á einum fjørði hava ógvusliga ávirkan á alistøðir, sum liggja mangar kilometrar burtur frá.*
7. *Tølini, sum eg eri komin við, eru ein meting av hvat vit kunnu ala, uttan at ovbyrja umhvørvið. Er javnvág komin í vinnuna, er skjótt at økja um alingina um hetta verður hildið ráðiligt tá.*

Metingin tá var, at við tí tøkni og á teimum økjum sum tá vóru tøk at ala á, áttu vit ikki at rokna við meira enn 12.000 tons sum íalt, til tamarhald var fingið á stóru trupulleikunum, sum alivinnan hevði at dragast við.

Á Mynd 1 síggja vit at flestu ár síðan hava vit alt væl meira enn hesi 12.000 tonsini, hóast talið av feløgum sum ala á sjónum er minkað úr 63 í 1989 niður í 1/3 ella 21 feløg pr. 31-12-1995. Mynd 2.

Hetta stendst fyrst og fremst av at einstøku alistøðirnar sum heild hava fingið meira rásarúm, fáa betur hildið lús og sjúku niðri, og hava í mongum førum otað seg longur út móti fjarðamunnanum.

Í 1991 vórðu avreidd 19.000 tons av alifiski roknað sum rund vekt. Hetta er umleið 100 tons pr km² av øki sum er til taks at ala á. So hvørt sum alarin fær betur amboð at arbeiða við, og vitanin vaksur, ber til at økja um alingina. Hvussu nógv ið tað fer at bera til at ala av fiski í Føroyum, er helst óráð at seta ávíst tal á, men havast má í huga at økið er avmarkað, og ovbyrja vit umhvørvið, verður svarað aftur so ella so.

A. Reinert